

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 32:314/316

DOI:

Татенко Віталій Олександрович,

член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії методології психосоціальних
і політико-психологічних досліджень,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м. Київ, Україна

ORCID ID 0000-0002-4364-7571

vitat47@ukr.net

КОЛЕКТИВНА ІНТУЇЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Звернення до проблеми колективної інтуїції викликане тим, що, з одного боку, цей феномен реально існує і має поширення в різних сферах суспільного життя, а з другого – що соціальна психологія досі не приділяла належної уваги дослідженню природи і механізмів функціонування колективної інтуїції, виявленню її реальних можливостей, подоланню помилкових уявлень і спростуванню різного роду містифікацій. З огляду на наявні суперечності в розумінні психологічної природи і сутності інтуїції загалом, а також її колективної похідної у пропонованій роботі сформульовано та обґрунтовано низку теоретичних положень, а саме: про відносно самостійний онтологічний і гносеологічний статус інтуїції, що заперечує можливість її розуміння як побутового аналогу наукового поняття антиципації або як різновиду мисленнєвої, мнемічної чи перцептивної діяльності; про інтуїцію як елемент системи психіки, що функціонує на перетині усвідомлюваного і неусвідомлюваного, раціонального й ірраціонального, логічного і почуттєвого, поняттєвого і образного модусів психічної активності, чим пояснюється її спроможність до цілісного відображення і конструювання дійсності як індивідуально неповторного, унікального суцього; про інтуїцію як різновид психічної діяльності, що має свою функціональну структуру; про колективну інтуїцію як спосіб і засіб розв'язання тих проблем, які не в змозі розв'язати індивідуальна інтуїція; про колективну інтуїцію як результат інтеграції індивідуальних інтуїцій, що за своїми функціональними можливостями перевершує арифметичну суму останніх; про соціально-психологічні особливості функціональної структури колективно-інтуїтивної діяльності та ін.

Ключові слова: інтуїція; колективна інтуїція; неусвідомлювана ірраціональна активність; структура колективно-інтуїтивної діяльності.

COLLECTIVE INTUITION AS AN OBJECT OF SOCIO-PSYCHOLOGICAL RESEARCH

Vitaliy O. Tatenko,

Corresponding Member of NAES of Ukraine,

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Chief Research Associate,

Laboratory of Methodology of Psychosocial and Political-Psychological Researches,

Institute for Social and Political Psychology, NAES of Ukraine,

Kyiv, Ukraine

ORCID ID 0000-0002-4364-7571

vitat47@ukr.net

Addressing the problem of collective intuition concerns the fact that, on the one hand, this phenomenon really exists and is widespread in various spheres of public life, and on the other – that social psychology has not yet paid the appropriate attention to the study of nature and mechanisms of collective intuition, opportunities, overcoming misconceptions, and refutation of various mystifications. Due to the existing contradictions in the understanding of intuition's psychological nature and essence in general, as well as its collective derivative, this paper formulated and substantiated a number of theoretical positions. It is outlined the relatively independent ontological and epistemological status of intuition, which denies the possibility of its understanding as an everyday analog of the scientific concept of anticipation, or as a kind of mental, mnemonic or perceptual activity. Intuition is shown as a mental system element that functions at the intersection of conscious and unconscious, rational and irrational, logical and sensory, conceptual and figurative modes of mental activity, which explains its ability to holistically reflect and construct reality as a unique existence. Intuition is also shown as a kind of mental activity that has its own functional structure. Collective intuition is presented as a way and means of solving problems that are not solvable by personal intuition; collective intuition is considered as a result of the integration of individual intuitions, which by its functionality exceeds the arithmetic sum of those ones. There are also outlined the socio-psychological features of the functional structure of collective-intuitive activity.

Keywords: intuition; collective intuition; unconscious irrational activity; structure of collective-intuitive activity.

Постановка проблеми. Актуальність соціально-психологічного дослідження колективної інтуїції пояснюється насамперед тим, що сучасну людину як того відважного лицаря, що на перехресті доріг обирає найнебезпечнішу, схоже, не влаштовує життя у світі визначеному, зрозумілому, затишному і прогнозованому. Чи це її власний вибір і результат її власних зусиль, але сьогодні вона може вважати для себе важливішим бути толерантною до невизначеності, ніж намагатися якось долати останню.

Одним з наслідків дискусії щодо співвідношення понять «порядок» і «хаос» є висновок про те, що сучасний порядок є не що інше, як хаос (Кондаков, 2011). Ця можливість використовувати синоніми як антоніми, на думку Ю. Лотмана, дає величезну силу синтезу, порівнянню із силою аналізу, що розкриває в синонімах антоніми. Фактично на двоєдності цих процесів ґрунтується смислова міць поезії та мистецтва взагалі (Лотман, 2010).

Відтак постає питання про те, чи може людська істота нормально жити за умов зростаючої невизначеності, упорядкованої хаотичності, покладаючись лише на свою сутнісну здатність до свідомої орієнтації у світі, лише на логічне мислення і, власне, на раціональний підхід у взаємодії зі світом і самою собою? Навряд чи відповідь на нього може бути однозначно позитивною.

Однією зі знакових для сучасного українського соціуму є інтенція демократизації, тобто прагнення до самоперетворення народу не тільки на «джерело» (як зазначено в

Конституції України), а й на реального колективного суб'єкта влади, що виразно виявило себе в самоорганізації Майданів, готовності зі зброєю в руках боронити свою незалежність, волонтерському русі, реформі децентралізації, а також, звичайно, участі громадян у виборчих кампаніях. І тут також далеко не все просто і ясно щодо можливості здійснення зазначеного виключно (чи навіть переважно) на свідомій і раціональній основі. Так, чи можна сказати, що пересічний громадянин володіє необхідною і достатньою інформацією про кандидата чи політичну силу, щоб свідомо здійснити свій вибір і аргументовано його обґрунтувати? Напевно, що ні, і вже хоча б тому, що завжди залишаються за дужками іміджевого портрета об'єкта вибору його істинні мотиви участі у виборах до влади, які, до речі, останній не завжди може й усвідомлювати. Не менш актуальним є також питання щодо здатності кожного окремого учасника електорального процесу врахувати навіть відомі аргументи і факти, від яких залежить його вибір, а також наслідки останнього. Адже навіть висококомпетентні, досвідчені і незаангажовані фахівці далеко не завжди виявляють здатність розібратися і визначитися в подібній ситуації. Якщо до цього додати суперечливі впливи з боку приватизованих засобів масової комунікації, а також референтного оточення, то цілком зрозумілим і виправданим можна вважати застосування електоратом як колективним суб'єктом позараціональної системи пізнання, самовизначення і відповідних практичних дій, функціональну основу якої, зокрема, становить механізм колективної інтуїції. При цьому основна **проблема** полягає в тому, що соціальна психологія досі не приділяла належної уваги дослідженню природи і механізмів функціонування колективної інтуїції, виявленню її реальних можливостей, подоланню помилкових уявлень і спростуванню різного роду містифікацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв'язаних частин загальної проблеми. Тут за регламентом слід було б здійснити аналіз результатів проведених досліджень колективної інтуїції. Проте нам не вдалося виявити наукові джерела, в яких цей феномен спеціально аналізується. Тому розпочнемо з розгляду проблемних питань, які стосуються розуміння природи інтуїції загалом і є актуальними для розуміння колективної інтуїції.

Інтуїтивна активність завжди була і залишається сьогодні предметом інтересу філософів, науковців, а також управлінців, політичних і релігійних лідерів, власне усіх тих, хто повинен в умовах браку інформації, дефіциту часу, недостатньої підтримки визначитися в складних життєвих ситуаціях і брати на себе відповідальність за прийняті рішення. Проте як раніше, так і нині питання природи інтуїції, її функціональної специфіки залишається відкритим. Так, один з найбільш відомих засновників інтуїтивізму А. Бергсон розглядав інтуїцію як щось виключно протилежне інтелекту. На думку сучасних філософів, останній запропонував власне онтологічне розуміння інтуїції, як не просто однієї із суб'єктивно-психологічних здібностей людини, а особливої форми світосприйняття, яку він протиставляв аналітичному, механістичному і детерміністичному погляду на дійсність. Тобто інтуїція відтворює реальність як органічну і динамічну цілісність, наділену свободою і творчою силою. Інтуїція є звернення від аналітичних і теоретичних побудов, що визначають світ як статичну систему із жорсткими причинно-наслідковими зв'язками, до живої і непередбачуваної реальності (Смирнов, 2018, с. 98). Відомий російський інтуїтивіст М. Лоський, на відміну від А. Бергсона, не протиставляв інтуїтивну активність інтелектуальній і навіть вживав поняття раціональної інтуїції, що, на нашу думку, пояснюється певним отождошенням понять психіки і свідомості. Сутність його підходу полягала у визнанні, на противагу уявленням про опосередкованість пізнання суб'єктивними і об'єктивними чинниками, безпосередності світосприйняття, що спиралося на запроваджену мислителем пояснювальну формулу «все іманентне всьому». Саме така безпосередність, мовляв, і утворює онтологічну передумову інтуїтивної активності людини. Проте і сьогодні співіснують різні і навіть протилежні уявлення про природу інтуїції. Зокрема, мають місце спроби підпорядкувати її таким вищим психічним функціям, як мислення, пам'ять, сприймання тощо.

Так, серед публікацій вітчизняних учених, присвячених дослідженню власне інтуїції, слід відмітити монографію О. Поліщук (2010), у якій інтуїція визначається з естетико-антропологічних та естетико-гносеологічних позицій, як різновид мислення образного типу. Авторка аналізує те, як змінювалися й збагачувалися знання про природу, сутність та евристичний потенціал інтуїції в історії філософії і науки, розглядає етимологію поняття «інтуїція» та його змістову специфіку з позицій семасіолого-компаративного підходу. Спеціальна увага приділяється рефлексії сучасних наукових досліджень цього унікального феномену. При цьому найбільш евристичним видається розділ, у якому представлені думки авторки щодо механізмів формування інтуїтивних рішень. Проте залишається відкритим, принаймні для нас, питання про те, чи не втрачається щось важливе у розумінні інтуїції як складної психічної функції, свідомо обмеженої в інтерпретації її природи поняттям образного мислення.

На теренах зарубіжної наукової думки привертає увагу праця відомого сучасного ізраїльсько-американського психолога Д. Канемана (2014) – лауреата Нобелівської премії 2002 року за роботу в галузі оцінних суджень і прийняття рішень в умовах невизначеності, в якій представлено результати теоретичного та емпіричного дослідження інтуїтивного мислення в його співвіднесенні з мисленням раціонально-доказовим.

Тобто інтуїція може розглядатися як різновид асоціативного чи образного мислення або як пригадування чи упізнавання. Але при цьому важко пояснити природу таких її особливостей, як невимушеність, потаємність, дивовижна швидкоплинність, а також природна цілісність та індивідуальна своєрідність продуктів її активності. Адже якщо мислення, в його класичному науково-психологічному розумінні виділяє в одиничному загальному, в унікальному – повторюване, в індивідуальному – родове, за зовнішнім розкриває внутрішнє, за явищами – сутність, якщо воно абстрагується, відстронюється, приводить до системи, наводить порядок, будує ієрархії і ранжує, якщо шукає закон там, де панує випадок, то інтуїція дає можливість отримати цілісне уявлення про об'єкти пізнання і перетворення світу, про буття людини в цьому світі як живу реальність – суперечливу, непрогнозовану, плінну, унікальну і неповторну у своїх проявах.

Тут доречно згадати, як М. Ярошевський досить категорично висловлювався щодо необхідності нового розуміння інтуїції, яке б не обмежувало її актами та ефектами «раптового схоплення відношень», властивого і мавпі, і генію (Ярошевський, 1969). Тому особливий інтерес викликають спроби з'ясувати внутрішній механізм, що визначає специфіку інтуїтивної активності людини. Так, А. Хачатрян справедливо зауважує, що «ми досі дуже мало просунулися в розумінні природи і механізмів інтуїції» (Хачатрян, 2012). Однак він вважає, що накопичений матеріал дає змогу зробити деякі філософські висновки, зокрема про те, що «осною прояву інтуїції є особливого роду взаємодія наочних образів та абстрактних понять» (там само). При цьому він посилається на думку відомого сучасного індійського мислителя Ошо (2006) про стрибкоподібну природу інтуїції. Конкретизується це положення уявленням про інтуїцію як автоматичне, на рівні підсвідомого мислення перекидання інформації з правої півкулі мозку в ліву і назад. Ці «стрибки» відрізняються як від чуттєвих асоціацій, так і логічних розмірковувань. Мовляв, якщо асоціації діють у площині наочного, а логічні міркування – у площині абстрактних понять, то інтуїція являє собою «стрибок» з однієї площини в іншу. У такому «стрибку» наша думка немовби переходить у «третій вимір» і завдяки цьому стає здатною долати бар'єри, що постають на її шляху до нового знання під час руху в одній і тій самій площині. Тому такий «обхідний маневр» дає змогу за допомогою інтуїції отримати результати, які неможливо досягти іншими способами, а також стають зрозумілими такі її особливості, як «несподіваність, безпосередність, неусвідомленість походження інтуїтивної здогадки» (Хачатрян, 2012).

Напевно, ідея стрибкоподібної природи інтуїції може претендувати на оригінальність. Проте залишається незрозумілим, що таке підсвідоме мислення, яким чином «стрибки» з лівої півкулі у праву і назад можуть дати відповідь на поставлене питання, бути основою

творчості, породжувати нове знання. Знову ж таки, потрібно з'ясувати, як зазначена стрибкоподібність забезпечує специфічні прояви інтуїтивної активності.

Посилаючись на ідею Миколи Кузанського про те, що Бог є водночас згорнутим і розгорнутим сущим, А. Смирнов пропонує співвідносити інтуїцію зі згорнутим, а раціональне мислення – з розгорнутим і робить такі висновки: «Інтуїція і згорнутість – основа розгорнутого, раціонального, логічного міркування... Значить, виходить, що між інтуїцією, з одного боку, і раціональною дискурсивністю, з другого, немає ніякої суперечності (Смирнов, 2018, с. 40). І ще: «Я хочу сказати, що наша свідомість... діє таким чином, що розгорнута мова, яку ми чуємо, згортається свідомістю в таку ось точкову інтуїцію... І навпаки, наша свідомість здатна пройти зворотний шлях: від цієї інтуїтивної, точкової згорнутості – до мовної, розгорнутої форми, перетворити точку в мовну розгорнутість» (там само).

Вірогідність такої гіпотези можна визнати хіба що через її аналогію з тим, як космологи пояснюють природу Всесвіту, виникнення якого, начебто, є результатом Великого вибуху. При цьому, якщо здійснити рух назад у часі, усі галактики з необхідністю повинні були б стиснутися в одну точку (М. Боджовальд). Однак «точка», в яку стискаються галактики, і поняття «точкова інтуїція» є абстракції, наукові метафори, які дають змогу якимось прикрити «білу пляму» нашого незнання, але не дають гарантій щодо відповідності цих припущень реальності. Звертає на себе увагу і те, що інтуїція як згорнутість і сам процес згортання-розгортання, за А. Смирновим, є атрибутами свідомості, продуктами її активності, що суперечить загальним уявленням про інтуїцію як механізм, основна робота якого прихована від свідомості. Не виключено, що причиною такої невідповідності є ототожнення свідомості і психіки, що трапляється, як уже зазначалося, у філософських текстах.

Одним із тих, хто спробував з'ясувати природу миттєвості інтуїтивних рішень, є журналіст за фахом, відомий як автор світового бестселера «Генії та аутсайтери», Малкольм Гладуелл (2008). Цілеспрямовано і сумлінно він збирав матеріал у сфері науки, мистецтва, політики, медицини, бізнесу, сподіваючись розкрити таємницю механізму, завдяки якому інтуїція здатна віднаходити з дивовижною швидкістю і доволі часто цілком конструктивні рішення. Важливо, що в більшості випадків М. Гладуелл звертався до результатів наукових досліджень інтуїції.

Так, наприклад, учасникам експерименту пропонувалося переглянути німі двосекундні фрагменти відеозапису лекції викладача, якого вони ніколи не бачили, і зробити висновок про викладацьку майстерність останнього. Як виявилось, ці оцінки значною мірою збігалися з оцінками студентів, які відвідували лекції цього викладача протягом цілого семестру. Інший дослідник пропонував учасникам експерименту переглянути фрагменти відеозапису діалогу членів сімейної пари і оцінити перспективу їхнього шлюбного життя. Мета дослідження полягала в тому, щоб спробувати пояснити високу швидкість перебігу інтуїтивного процесу. У результаті було з'ясовано, що для оцінки перспективи існування шлюбної пари зовсім не потрібно знати історію їхнього спільного життя, а достатньо оцінити їхній діалог за такими критеріями, як самозахист, замкненість, критицизм і зневага. Причому останнє – найбільш суттєве, особливо якщо воно поєднується з огидою, що свідчить про повне неприйняття партнера. Знову ж таки, не потрібно вивчати історію стосунків лікаря з пацієнтом, щоб дізнатися про те, чи подасть останній заяву до суду, якщо його лікар виявить професійну недбалість. Виявляється, достатньо, переглядаючи відеозапис їхньої розмови, зауважити у лікаря зверхній тон. Також один погляд на особистий простір людини (наприклад, її квартиру) дасть вам стільки ж (а то й більше) інформації, скільки можна отримати лише після багатьох годин спілкування з нею (Гладуелл, 2018).

На думку М. Гладуелла, коли ми приймаємо швидке рішення або нас осяває раптова здогадка, наше несвідоме просіює факти, відкидає все зайве, зосереджується на тому, що справді має значення. І, що дивно, наше несвідоме прекрасно з цією роботою справляється, причому іноді тонкі зрізи дають більш точну відповідь, ніж цілеспрямовані і тривалі роздуми. При цьому під «тонкими зрізами» розуміється здатність нашого несвідомого

знаходити закономірності в ситуаціях і поведінці, спираючись на надзвичайно тонкі шари пережитого досвіду. Своєрідним підсумком невдалих спроб уздріти за розмаїттям феноменології внутрішню логіку інтуїтивної активності постає порада зазначеного автора залишити інтуїцію в спокої, визнати за нею право на потаємність і нерозгаданість. На його думку, світ, у якому ми живемо, вимагає, щоб усі наші рішення мали зрозуміле джерело і пояснення: якщо ми говоримо, що ми так відчуваємо, то повинні бути готові докладно пояснити, чому ми так відчуваємо. Але це, мовляв, помилковий підхід. Якщо ми хочемо підвищити якість прийнятих рішень, нам треба вчитися спокійно сприймати таємну природу наших миттєвих умовиводів. Нам просто слід прийняти той факт, що можна знати незрозуміло звідки, і погодитися, що іноді так набагато краще (там само).

Інший підхід, який видається більш конструктивним, пропонує визнати інтуїцію як відносно самостійну психічну функцію, призначення якої полягає в тому, щоб знаходити рішення проблем, які людина не в змозі знайти, спираючись лише на свою свідомість і раціональні форми психічної активності. Отож онтична своєрідність інтуїції, а отже, її функціональна самодостатність сутнісно пов'язується з уявленням про несвідомий та ірраціональний формати психічної активності, а також про її внутрішній, природний зв'язок з такими вищими психічними функціями, як емоції, почуття, уявлення, уява і фантазія.

Усе вищесказане про інтуїцію загалом є властивим інтуїції як колективному феномену, який, однак, має свою специфіку, обумовлену взаємодією, комунікацією, спілкуванням, а також стосунками, ставленнями і взаєминами її індивідуальних носіїв і суб'єктів. Тому **мета** проведеного дослідження – це спроба з'ясувати сутнісні ознаки та особливості колективної інтуїції як своєрідного соціально-психологічного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо на класній дошці накреслити відрізок прямої лінії і запропонувати кожному з учнів визначити на відстані його довжину, а потім скласти їхні відповіді й отриману суму поділити на кількість учнів, то матимемо результат, наближений до справжніх розмірів цього відрізка.

У розглядуваному випадку груповий ефект є радше результатом математичних маніпуляцій. Тому щоб вести мову про колективну інтуїцію, слід задатися питанням про те, чи зміниться, а якщо так, то наскільки і в якому напрямку, результат оцінювання учнями довжини відрізка, наприклад, у ситуації змагання між класами, переможець якого до того ж отримає в нагороду один вільний від навчання день.

За таких умов, напевно, повинен зрости рівень мотивації учасників експерименту, а також мають актуалізуватися соціально-психологічні механізми стимуляції внутрішньо-групової активності. Зокрема, мусить набути певного загострення диференціація на «Ми» і «Вони», повинен більш інтенсивно запрацювати механізм лідерства тощо. І ця колективна активність має ще більше зрости, якщо самій процедурі оцінювання відрізка буде надано якогось особливого значення. Відповідно, маємо підстави очікувати на загальне покращення результатів інтуїтивного оцінювання, хіба що за винятком випадків, у яких запроваджена стимуляція викличе гальмування психічної активності чи надмірні емоційні реакції серед учнів.

Не менш цікавий і знову ж таки неоднозначний ефект можна отримати, якщо ініціювати комунікацію між учасниками цього експерименту, поділеними добровільно на мікрогрупи, з приводу оцінки довжини відрізка. Суть експериментального завдання може полягати в тому, щоб кожна мікрогрупа під час обговорення визначилася щодо передбачуваної довжини відрізка і презентувала свій результат заголові. Тобто згадані модифікації передбачають перехід від індивідуально-психологічного до соціально-психологічного, власне групового, формату інтуїтивної активності.

Згідно з Е. Дюркгаймом, якісне перетворення індивідуальних феноменів у групі є результатом «колективного розігрування соціальних практик». При цьому колективні уявлення, породжені діями і протидіями між елементарними свідомостями, прямо не впливають з останніх. Сума індивідуальних пам'ятей індивідів не є колективна пам'ять – структура останньої організована істотно складніше: «особисті почуття стають соціальними,

комбінуючись під впливом сил, які розвиває асоціація; унаслідок цих комбінацій і взаємозумовлених змін, що випливають з них, ці почуття стають іншими явищами» (Емельянова, 2012). Отже, якщо поставити питання про той ресурс, яким володіє колективна інтуїція порівняно з індивідуальною, то має йтися про розуміння її як такого цілого, що не дорівнює арифметичній сумі його складових, оскільки утворює нову якість, чим, до речі, можна також пояснити доцільність застосування поняття «колективна», що означає вищий у соціально-психологічному розумінні рівень розвитку і прояву групової активності.

К. Г. Юнг пов'язував інтуїтивну активність з роботою колективного несвідомого, з архетипами як вродженими символічними формами, що містять у собі інформацію про загальнолюдський досвід, тобто розглядав її як місток між свідомим і несвідомим, раціональним та ірраціональним. При цьому він звертав увагу на складності пізнання природи інтуїції саме тому, що несвідоме функціонально протистоїть свідомості. Розвиваючи цю думку, реально припустити існування певної межі в можливості і навіть у доцільності усвідомлення несвідомого, а також раціоналізації ірраціонального. Годі лише уявити, що станеться з нашою психікою, якщо несвідоме у всій його повноті буде усвідомлене людиною.

Колективна інтуїція відрізняється специфікою функціонування в малій і великій групах. При цьому спостерігається своєрідний зворотний зв'язок, а саме: у малій групі такі чинники, як знайомство її членів між собою, знання «хто є хто», наявність фізичного, візуального і вербального контакту, тобто те, чого бракує великій групі, може по-різному впливати на інтуїтивну активність окремих її членів: когось – стимулювати, а когось – гальмувати. Тим більше, якщо йдеться про психологічний механізм, непідвладний свідомості. Тому не виключено, що в деяких випадках суттєво покращити результати колективно-інтуїтивної роботи малої експертної групи можна шляхом уведення опосередкованих та анонімних способів комунікації її членів одне з одним.

У великій групі, навпаки, у дефіциті можливість не тільки безпосередніх, а й, нерідко, опосередкованих контактів її членів як важливої соціально-психологічної умови формування власне колективної інтуїції. Однак це не означає, що велика група має уподібнитися до малої, тобто знаходити можливість для розширення безпосередніх контактів між окремими своїми членами, що нереально у справді великих групах. Вихід з цієї ситуації вбачається в тому, що великі групи складаються з малих і середніх, комунікація між якими здійснюється безпосередньо або опосередковано їхніми лідерами або модераторами. Тобто колективна інтуїція, яка цілком заслуговує на статус одного з «незвідних феноменів психіки великої групи» (Слюсаревський, 2019, с. 123), є процесом і результатом «колективного розігрування соціальних практик» між групами, що входять до її складу. Причому ці процеси відбуваються зазвичай стихійно, а також певною мірою організовано за участі партійних і громадських організацій, засобів масової комунікації, соціологічних служб, через інтернет-мережу тощо.

Слід також враховувати тип великих груп, які можуть бути умовними і реальними, організованими і стихійними, відрізнятися за належністю до якоїсь сфери професійної діяльності (усі лікарі, учителі, робітники країни) чи за якимось спільним інтересом (політичні партії, групи у фейсбуці, групи футбольних фанатів) тощо.

Спробуймо більш конкретно змалювати процес формування та функціонування колективної інтуїції як розігрування електоральних практик. Так, пересічний громадянин N, міркуючи з приводу того, хто з кандидатів, на його думку, найбільш гідний бути Президентом, спочатку відчуває, а потім розуміє, що для аргументованого висновку йому, по-перше, бракує потрібної інформації, а та, що є, не викликає довіри; по-друге, бракує потрібної підготовки для роботи з такого роду інформацією; а по-третє, він має інші важливі справи. У такій ситуації вся надія покладається на те, що скаже «внутрішній голос», або, іншими словами, що підкаже інтуїція. Цей інтуїтивний вердикт його господар намагається якось обґрунтувати для себе, що може нагадувати спробу логічно довести віру в існування Бога. Але йому особливо цікаво, як його інтуїтивний вибір оцінять близькі люди, друзі,

товариші, колеги, члени референтної групи тощо. Тож вибір громадянина N може підтримуватись, заперечуватись, наслідуватись, відкидатись, редагуватись і, що суттєво, поширюватися в авторському трактуванні чи трансформованому вигляді серед знайомих його знайомих, друзів його друзів і т. ін. Те саме фактично відбувається з інтуїтивними виборами інших громадян, що може розглядатися як одна з пояснювальних моделей породження, функціонування, а також отримання результату колективної інтуїції, що якісно відрізняється від суми індивідуальних інтуїцій як її складових. Знову ж таки, якщо йдеться про велику електоральну групу, то у взаємодію, як зазначалося вище, можуть вступати безпосередньо малі і середні групи як носії колективної інтуїції, а також їхні лідери чи запрошені модератори.

І насамкінець. Якщо інтуїцію не зводити до її розуміння як побутового синоніма поняття антиципації, а помислити як рівноправного партнера тих психічних функцій, які прийнято вважати різновидами психічної діяльності (перцептивної, мнемічної, мисленнєвої, мовленнєвої тощо), то цілком логічно визнати за нею цей статус і спробувати збудувати її функціональну структуру, що, власне, дасть змогу поглибити уявлення про природу цього своєрідного психологічного і соціально-психологічного феномену.

Як можна зрозуміти, це зауваження прямо стосується колективної інтуїції. Тобто йдеться про колективно-інтуїтивну діяльність, яка складається з відповідних діяльностей окремих її учасників і передбачає їхню взаємодію, що відтак створює можливість перетворення сукупності індивідуальних носіїв інтуїції в її колективного суб'єкта, соціально-психологічною основою якого є почуття «Ми». При цьому зазначена взаємодія має певну логіку здійснення і розгортання, а саме логіку структури діяльності, що охоплює: 1) блок орієнтації в ситуації; 2) блок визначення мети і формулювання завдання; 3) блок вибору засобів виконання завдання; 4) блок практичного виконання наміченого; 5) блок оцінки виконаного і 6) блок збереження та інтеграції отриманого досвіду спільної діяльності.

Інтерпретація наведеного конструкта дала змогу зробити такі попередні висновки: а) взаємодія учасників колективно-інтуїтивної діяльності, що передбачає досягнення узгодженості позицій, рішень і відповідних дій, залежить від того, чи є можливість усвідомлення ними змісту і характеру спільної активності на тому чи іншому блоці структури; б) відмічена можливість не передбачає обов'язковості, заданості такого усвідомлення на кожному блоці, а відтак і взаємодії учасників; в) реальна можливість усвідомлення змісту і характеру завдання, а отже, налагодження взаємодії між членами групи існує і є бажаною на першому, другому, п'ятому і шостому блоках; г) такої можливості немає, і вона не бажана на третьому і четвертому блоках, оскільки вибір засобів і сама процедура інтуїтивної активності прихована від її суб'єктів, не усвідомлюється ними за визначенням, вважається позараціональною і навіть ірраціональною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Актуальність проведеного дослідження пояснюється, з одного боку, реальним існуванням і поширеністю застосування колективної інтуїції в різних сферах суспільного життя, а з другого – браком спеціальних наукових, зокрема соціально-психологічних, розробок у цьому напрямку. Одна з причин такого стану речей – теоретична суперечливість у розумінні природи інтуїції загалом, що відкриває дорогу для різного роду помилкових інтерпретацій та містифікацій. Тому в нашій роботі цьому питанню приділено особливу увагу. Так, предметом обговорення стало положення про те, що інтуїція функціонує на перетині свідомого і несвідомого, раціонального та ірраціонального. Обґрунтовується також положення щодо недоцільності підпорядкування інтуїтивної активності таким вищим психічним функціям, як перцепція, пам'ять, мислення, антиципація та ін., а також про її більш тісний зв'язок з емоцією, почуттям, уявленням, уявою і фантазією. Обстоюється думка про відносно самостійний науковий статус інтуїції, яка за аналогією з перцепцією, пам'яттю, мисленням тощо може розглядатися як різновид психічної діяльності.

Здійснено аналіз соціально-психологічної сутності і природи колективної інтуїції, її зв'язку з індивідуальними інтуїціями, що входять до її складу. Підкреслюється також їхня

якісна відмінність. З'ясовано соціально-психологічні особливості функціонування колективної інтуїції в малій і великій групах. Звертається увага на те, що безпосередня комунікація в малій групі може негативно впливати на інтуїтивну активність її членів, що вимагає введення в дію механізму опосередкування. У великій групі взаємодія інтуїцій може здійснюватися на рівні мікро- і середніх груп, безпосередньо чи через їхніх лідерів або запрошених модераторів.

На основі наукового уявлення про структуру колективно-інтуїтивної діяльності з'ясовано соціально-психологічні особливості її перебігу. Зокрема, обґрунтовується думка про те, що процес обрання засобів, а також їх застосування не передбачає комунікативної взаємодії між членами групи, оскільки відбувається поза їхньою свідомістю.

Список використаних джерел

Гладуэлл, М. (2018). *Сила мгновенных решений: Интуиция как навык*. Москва: Альпина Паблшер.

Емельянова, Т. П. (2012). Коллективная память в контексте обыденного политического сознания. *Информационный гуманитарный портал «Знание. Понимание. Умение»*, 4, 8–8.

Канеман, Д. (2014). *Думай медленно... решай быстро*. Москва: АСТ.

Кондаков, И. В. (2011). «Хаос порядка» как категория современной культуры. *Вестник РГГУ. Серия: Литературоведение. Языкознание. Культурология*, 17(79), 11–19.

Лотман, Ю. М. (2010). *Непредсказуемые механизмы культуры* (с. 170–177). Таллинн: TLU Press.

Ошо (2003). *Интуиция. Знание за пределами логики*. Санкт-Петербург: Весь.

Поліщук, О. П. (2010). *Інтуїція. Природа, сутність, евристичний потенціал*. Київ: Парapan.

Слюсаревський, М. М. (2019). *Несходимі терени Психеї: маршрути наукового пізнання: вибрані праці*. Київ: Талком.

Смирнов, Н. А. (2018). Интуиция как метод постижения реальности в философии А. Бергсона. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*, 4(90), 98–101.

Хачатрян, А. А. (2012). Механизмы формирования и проявления интуитивного знания. *Ученые записки Казанской государственной академии ветеринарной медицины им. Н. Э. Баумана*, 212(4), 498–493.

Ярошевский, М. Г. (1969). О трех способах интерпретации научного творчества. В С. Р. Микулинский, М. Г. Ярошевский (Ред.), *Научное творчество* (с. 95–142). Москва: Наука.

References

Gladuell, M. (2017). *Sila mgnovennykh resheniy: Intuitsiya kak navyk* [The Power of Instant Decisions: Intuition as a Skill]. Moscow: Alpina Publisher. (in Russian)

Kaneman, D. (2014). *Dumay medlenno... reshay bystro* [Thinking, Fast and Slow]. Moscow: AST. (in Russian)

Khachatryan, A. A. (2012). Mekhanizmy formirovaniya i proyavleniya intuitivnogo znaniya [Mechanisms for the formation and manifestation of intuitive knowledge]. *Uchenyye zapiski Kazanskoy gosudarstvennoy akademii veterinarnoy meditsiny im. N. E. Baumana*, 212(4), 498–493. (in Russian)

Kondakov, I. V. (2011). «Khaos poryadka» kak kategoriya sovremennoy kultury [«Chaos of order» as a category of modern culture]. *Vestnik RGGU. Seriya: Literaturovedeniye. Yazykoznaniiye. Kulturologiya*, 17(79), 11–19. (in Russian)

Lotman, Yu. M. (2010). *Nepredskazuyemyye mekhanizmy kultury* [Unpredictable mechanisms of culture] (pp. 170–177). Tallinn: TLU Press. (in Russian)

Osho (2003). *Intuitsiya. Znaniye za predelami logiki* [Intuition. Knowledge beyond logic]. St. Petersburg: Ves. (in Russian)

Polishchuk, O. P. (2010). *Intuitsiia. Pryroda, sutnist, evrystychnyi potentsial* [Intuition. Nature, essence, heuristic potential: monograph]. Kyiv: Parapan. (in Ukrainian)

Slyusarevskyy, M. M. (2019). *Neskhodymi tereny Psykhei: marshruty naukovoho piznannia: vybrani pratsi* [Descendant areas of the Psyche: routes of scientific knowledge: selected works]. Kyiv: Talkom. (in Ukrainian)

Smirnov, N. A. (2018). Intuitsiya kak metod postizheniya realnosti v filosofii A. Bergsona [Intuition as a method of comprehending reality in the philosophy of A. Bergson]. *Istoricheskiye, filosofskiyе, politicheskoye i yuridicheskoye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosy teorii i praktiki*, 4(90), 98–101. (in Russian)

Yaroshevskiy, M. G. (1969). O trekh sposobakh interpretatsii nauchnogo tvorchestva [About three ways of interpreting scientific creativity]. In S. R. Mikulinskiy, M. G. Yaroshevskiy (Eds.), *Nauchnoye tvorchestvo* [Scientific creativity] (pp. 95–142). Moscow: Nauka. (in Russian)

Yemelyanova, T. P. (2012). Kollektivnaya pamyat v kontekste obydenного politicheskogo soznaniya [Collective memory in the context of everyday political consciousness]. *Informatsionnyy gumanitarnyy portal «Znaniye. Ponimaniye. Umeniye»*, 4, 8–8. (in Russian)